

**وقف اموال مؤسسات عمومی غیردولتی
با تأکید بر وقف اموال دانشگاه آزاد اسلامی**

نگارش
فاطمه افشاری

با دیباچه‌ای از
دکتر محمدرضا ویژه

سرشناسه	افشاری، فاطمه، ۱۳۶۷ -
عنوان و نام پدیدآور	وقف اموال مؤسسات عمومی غیردولتی با تاکید بر وقف اموال دانشگاه آزاد اسلامی / فاطمه افشاری.
مشخصات نشر	رشت : نشر بلور، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	ص: ۳۲۱.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۳۰۶-۳۹۲-۱:
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
موضوع	مؤسسات عمومی -- ایران
موضوع	دانشگاه آزاد اسلامی
موضوع	سازمان های غیردولتی -- ایران
موضوع	وقف -- ایران
رده بندی کنگره	۱۳۹۴ ۷۷ و ۱۷ / الف ۱۷۸۹ JQ
رده بندی دیویی	۳۰۶ / ۰۹۵۵:
شماره کتابشناسی ملی	۳۹۰۴۱۲۳:

وقف اموال مؤسسات عمومی غیردولتی
با تاکید بر وقف اموال دانشگاه آزاد اسلامی

نویسنده:	فاطمه افشاری
ناشر:	انتشارات بلور
نوبت چاپ:	اول
سال انتشار:	۱۳۹۴
ویراستار:	سیده امالین شریفی غربی
چاپ و صحافی:	چاپ زیتون
شمارگان:	۵۰۰
قیمت:	۱۶۰۰۰ تومان

نشانی: رشت، خیابان امام خمینی، کوچه المیرا، جنب مسجد، انتشارات بلور

تلفن: ۰۱۳-۳۳۲۴۵۵۷۵، ۰۱۳-۳۳۶۲۲۳۲، ۰۱۳-۳۳۲۴۶۱۷، فکس: ۰۱۳-۳۳۲۴۶۱۷

همزاء: ۰۹۰۲۱۹۷۵۱۳۳ SMS: ۵۰۰۰۲۰۶۰۵۰۶۰

Email: boloor_publications@gmail.com
www.boloorbook.com

«به نام پروردگار دستگیر درماندگان»

به طور معمول در تفکیک حقوق عمومی از حقوق خصوصی از جدایی عرصه‌ی اعمال هنجارهای ویژه‌ی آنها سخن به میان می‌آید: هنجارهای حقوق عمومی در حوزه‌ی عمومی و هنجارهای حقوق خصوصی در روابط میان اشخاص در حوزه‌ی خصوصی اعمال می‌شوند. اما، با اندکی تامل دشواری‌های این تفکیک به ظاهر ساده آشکار می‌شود. در وهله‌ی نخست، باید دریافت که منظور از عمومی چیست؟ در تقسیم‌بندی عمومی و خصوصی، گاه مقصود از حوزه‌ی عمومی قلمروی اقتدار دولتی است؛ قلمرویی که بر خلاف قلمروی خصوصی اصولاً مشمول نظارت اجتماعی و مداخله‌ی دولت است.^۱ گاه نیز مقصود از حوزه‌ی عمومی، قلمروی خارج از دولت است که نه مانند روابط شخصی و خانوادگی خصوصی است و نه قلمروی اقتدار دولت است. کاستوریادیس^۲ برای تفکیک حوزه‌ی عمومی به معنای اقتدار دولتی از حوزه‌ی عمومی جدا از دولت، حوزه‌ی نخست را عمومی - عمومی^۳ و دومی را عمومی - خصوصی^۴ نام نهاده است.^۵

۱. البته هابرماس بر این عقیده است که برای عمومی تلقی کردن دولت شرایطی لازم است.

برای مثال، دولتی را که به منافع عمومی توجهی نمی‌کند نمی‌توان عمومی خواند.

2 CASTORIADIS

3 Sphère publique/publique

4 Sphère publique/privée

۵. نوبهار، رحیم، حمایت حقوق کیفری از حوزه‌های عمومی و خصوصی، تهران، جنگل،

بنابراین، اگر جامعه را به سه قلمرو تقسیم کنیم، حوزه‌ی خصوصی قلمروی روابط شخصی و خانوادگی است؛ حوزه‌ی عمومی جدا از دولت، فضایی مصون از مداخلات دولتی برای گفتگو و مفاهیمی میان شهروندان و تصمیم‌گیری در مورد منافع عمومی است؛ قلمروی اقتدار دولتی نیز حوزه‌ای عمومی است به این معنا که همه‌ی مردم در آن دخیل هستند و متصدیان امور عمومی نمی‌توانند با آن مانند قلمروی خصوصی رفتار کنند.^۱ برخی نیز، معیار تفکیک عمومی از خصوصی را به منافع عمومی و خصوصی و تمایز میان آنها ارتباط می‌دهند که به نظر می‌رسد معیار دقیق‌تری است اما سیال و مبهم بودن «منافع عمومی» از دقت آن می‌کاهد. در وهله‌ی دوم، مشکل این است که تفکیک حوزه‌ی عمومی از خصوصی ثابت و مشخص نیست. چه بسا بسیاری از نهادها روابط خصوصی که به دلیل حساسیت یا دلایل دیگر مداخله‌ی دولت را در سطوح گوناگون می‌طلبند و بسیاری از نهادهای عمومی که در قالب هنجارهای حقوق خصوصی تحلیل می‌شوند. به عبارت دیگر، مرز میان این دو قلمرو سیال و نامشخص است و به فراخور منافع عمومی دستخوش تغییر می‌شود و طبعاً نهادها نیز در این میان تابع نظم حقوقی متفاوت می‌شوند. بنابراین، این انتظار که نهادی همواره در قلمرویی قرار گیرد و تابع همان نظم حقوقی اولیه باشد دور از واقعیت می‌نماید.

یکی از نهادهایی که از دیرباز در فقه اسلامی بدان پرداخته شده و به طور خاص در فقه شیعه تطور یافته است، نهاد وقف است. این

هاد از نهادهایی است که در فقه مرتبط با حقوق خصوصی تاسیس و در بستر آن تطور یافته است و همواره در قالب حقوق مدنی بدان نگریسته شده است. پژوهش‌های گوناگون و البته عمیق حقوقدانان کشورمان به طور عمده بر مطالعه این نهاد در حقوق خصوصی و فقه اسلامی و تطبیق آن با نهادهای مشابه در سایر نظام‌های حقوقی متمرکز بوده است. در این عرصه شاهد تحولات مشخص مانند بررسی شخصیت حقوقی موقوفه بوده‌ایم که قابل تقدیر است. اما، در کنار این مطالعات، این پرسش خودنمایی می‌کند که آیا نمی‌توان به نهاد «وقف» از منظر حقوق عمومی نیز نگریست؟ آیا مرزبندی مرسوم باید پژوهشگر را ناگزیر نماید که همواره نهاد «وقف» را گستره‌ی انحصاری حقوق خصوصی تحلیل نماید؟ به نظر می‌رسد با گسترش مطالعات حقوقی کنونی پاسخ به این پرسش منفی باشد کمااینکه در مورد تمامی نهادها چنین است و هیچ نهادهای را نمی‌توان یافت که جنبه‌ای از حقوق عمومی یا حکومت هنجارهای حقوق عمومی در آن وجود نداشته باشد و نهاد «وقف» نیز از این مقوله مستثنا نیست. در واقع، نهادها و پدیده‌ها آمیزه‌ای از جنبه‌های گوناگون اجتماعی، اقتصادی، حقوقی و ... هستند و در جنبه‌ی حقوقی نیز نمی‌توان و نباید آن را در چنبره‌ی تحلیل یک بعدی قرار داد و تحلیل چندبعدی برای کارآیی نهادها و توصیف پدیده‌ها راهگشا خواهد بود. به عکس، تعیین معیارهای مشخص برای تعلق به حوزه‌ی عمومی نیز بسیار دشوار است. برای مثال، آیا می‌توان نهادهای دینی را در جامعه‌ی ما، مانند موقوفات، را از جمله‌ی

نهادهای حوزه‌ی عمومی قلمداد نمود؟ در اینجا هم نگرش یک بعدی ره به جایی نخواهد برد.

تعلق جنبه‌ای از نهاد «وقف» به حوزه‌ی عمومی حداقل پس از پیروزی انقلاب اسلامی در بعد عملی پررنگ شد و حکومت هنجارهای عمومی و نظارت عمومی با گذشت زمان استیلای فزونی بر موقوفات یافتند. این استیلا نشانگر وجود منافع عمومی در کارکردهایی مانند امور خیریه در نهاد «وقف» و لزوم پاسداری از آن توسط حکومت اسلامی آن است و بالطبع جلوه‌های منافع خصوصی در «وقف» را تحت شعاع قرار می‌دهد. بنابراین تحلیل نهاد «وقف» از منظر حقوق عمومی ضرورتی بسیار سترگ است ولی کمتر شاهد پژوهش‌هایی از این دست در ادبیات حقوق عمومی کشورمان هستیم.

کتاب حاضر که نسخه توسعه یافته پایان‌نامه کارشناسی ارشد سرکار خانم فاطمه افشاری، دانش‌آموخته حقوق عمومی و دانشجوی کنونی مقطع دکتری این رشته در دانشگاه علامه طباطبائی است بدین مهم می‌پردازد. در ابتدای اندیشه در این خصوص آشکار بود که پرداختن به تمامی جنبه‌های نهاد «وقف» از منظر حقوق عمومی پژوهشی گران و فراتر از روال معمول در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد است. از این روی، جنبه‌های گوناگون این نهاد در یکی از مهم‌ترین اشخاص حقوقی کشورمان، یعنی دانشگاه آزاد اسلامی، مورد بحث قرار گرفت. در نتیجه، در پژوهش حاضر هم به شرایط موقوفه در وقف دانشگاه آزاد اسلامی پرداخته شده است که به نظر

می‌رسد که یکی از موارد غامض در نظام حقوقی ماست و مشخص نیست شخص حقوقی مورد بحث در کدام حوزه عمومی یا خصوصی قرار می‌گیرد. به تبع عدم امکان تشخیص نوع شخصیت حقوقی دانشگاه آزاد اسلامی با نظم حقوقی منحصر به فردی روبرو هستیم که تحقق «وقف» در آن را با ابهام مواجه می‌سازد و تحلیل‌های پویای حقوقی در تطبیق با سایر اشخاص حقوقی را می‌طلبد. به نظر می‌رسد که پژوهشگر محترم به خوبی از فراز و نشیب‌های فوق عبور کرده است و در تحلیل وقف این مورد خاص به سرمنزل مقصود رسیده است. امید است که سرکار خانم افشاری در پژوهش‌های آتی و رساله‌ی دکتری خویش از این توان خویش بهره‌گیرند و جامعه حقوقی کشورمان از یافته‌های ایشان همچنان بهره‌مند شود.

دکتر محمدرضا ویژه

عضو هیات علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی

دانشگاه علامه طباطبائی

چکیده

با توجه به اهمیت اشخاص حقوقی حقوق خصوصی و حقوق عمومی در دنیای امروز این سؤال مطرح می‌گردد که آیا این اشخاص نیز می‌توانند اموال خود را وقف نمایند؟ اگر پاسخ به این سؤال مثبت بود می‌توان حکم به صحت وقف اشخاص مذکور داد. در تحقیق پیش رو، این مسأله در خصوص اشخاص حقوقی شامل مؤسسات عمومی غیردولتی و دانشگاه آزاد اسلامی، مورد مطالعه قرار گرفته است. دانشگاه آزاد اسلامی در اغلب ویژگی‌ها، معیارهای اشخاص حقوقی حقوق خصوصی را دارد. به همین دلیل نمی‌توان دانشگاه مذکور را یک مؤسسه عمومی غیردولتی و شخص حقوقی حقوق عمومی دانست بلکه یک شخص حقوقی حقوق خصوصی می‌باشد. بدین سان در کنار مؤسسات عمومی غیردولتی به نحو مستقل بررسی می‌شود.

در خصوص وقف اموال این مؤسسات باید گفت با مطالعه ویژگی‌های وقف، مشخص می‌شود ویژگی‌هایی مانند دوام، تجبیز و قصد قربت در وقف اموال مؤسسات مذکور، وجود دارد. از نظر شرایط عقد، صیغه و قبض وقف اموال مؤسسات مذکور، بدون اشکال بوده و انجام می‌شود اما در وقف اموال دانشگاه آزاد اسلامی، شرط قبول، محقق نشده بود. با بررسی شرایط موقوفه باید گفت در خصوص عین قابل انتفاع بودن، اموال وقفی و در ذمه دیگری این دانشگاه قابل وقف نمی‌باشد. اموال مؤسسات عمومی غیردولتی شرط قابلیت تملک را ندارد و برخی از اموال دانشگاه که غصب شده و یا مورد اختلاف است، شرط قابلیت اقباض را دارا نیست.

در شرایط طرفین وقف، در شرایط واقف، مؤسسات عمومی غیردولتی عام المنفعه و دانشگاه را می‌توان دارای اهلیت دانست. در مورد شرط مالکیت، مؤسسات عمومی غیردولتی، این شرط را ندارند چرا که اموالشان عمومی است اما دانشگاه آزاد اسلامی به جز در مورد اموال در رهن و اموالی که وقف شده و مالک منافع می‌باشد، این شرط را داراست. در خصوص شرایط موقوف علیه، وقف اموال مذکور، اشکال اساسی ندارد. از بعد آثار نیز وقف اموال مؤسسات مذکور با توجه به زوال مالکیت و عدم قابلیت نقل و انتقال اموال، دارای اهمیت است.

در نتیجه باید گفت با توجه به دلایلی مانند عدم مالکیت اموال عمومی و نداشتن صلاحیت تملک، مؤسسات عمومی غیردولتی قادر به وقف اموال خود نیستند و دانشگاه آزاد اسلامی نیز اهلیت وقف را ندارد و در برخی اموال نیز ایراداتی مانند عدم قابلیت اقباض، ثابت نبودن مالکیت یا عین قابل انتفاع نبودن وجود دارد و وقف این بخش از اموال درست نیست.

کلید واژگان: وقف، مؤسسات عمومی غیردولتی، دانشگاه آزاد اسلامی.

فهرست مطالب

۲۰.....	مقدمه
۲۱.....	الف. بیان مسأله
۲۲.....	ب. سؤالات تحقیق
۲۲.....	ج. فرضیه های تحقیق
۲۳.....	د. سوابق مربوط
۲۴.....	ه. روش تحقیق
۲۴.....	و. تعریف مفاهیم و واژگان اختصاصی
۲۴.....	ز. مشکلات و تنگناهای تحقیق
۲۵.....	ح. سازماندهی تحقیق

فصل اول: ماهیت و ویژگی های مؤسسات عمومی غیردولتی و دانشگاه آزاد اسلامی

۳۲.....	مبحث اول: مفهوم شناسی مؤسسات عمومی غیردولتی و دانشگاه آزاد اسلامی
۳۳.....	گفتار اول: مفهوم مؤسسات عمومی غیردولتی
۴۰.....	گفتار دوم: ماهیت دانشگاه آزاد اسلامی
۴۹.....	مبحث دوم: ویژگی های مؤسسات عمومی غیردولتی و دانشگاه آزاد اسلامی
۵۰.....	گفتار اول: شخصیت حقوقی مستقل مؤسسات عمومی غیردولتی و دانشگاه آزاد اسلامی
۵۱.....	بند اول: معیارهای تمایز شخص حقوقی عمومی از شخص حقوقی حقوق خصوصی
۵۸.....	۱. بررسی معیارها در مؤسسات عمومی غیردولتی
۷۱.....	۲. بررسی معیارها در دانشگاه آزاد اسلامی
۸۰.....	بند دوم: وضع حقوقی شخص حقوقی

۱. وضع حقوقی شخص حقوقی مؤسسات عمومی غیردولتی ۸۱
- ۱-۱ استقلال حقوقی مؤسسات عمومی غیردولتی ۸۲
- ۱-۲ استقلال اداری مؤسسات عمومی غیردولتی ۸۲
- ۱-۳ استقلال مالی مؤسسات عمومی غیردولتی ۸۳
- ۱-۳-۱ درآمد حاصل از فعالیت های تجاری، خدمات ارائه شده، دریافت عوارض و حقوق و منافع خاص ۸۸
- ۱-۳-۲ درآمد حاصل از کمکهای دولتی و مردمی ۹۱
- ۱-۳-۳ نظارت بر بودجه دولتی اعطا شده به مؤسسات عمومی غیردولتی ۹۴
۲. وضع حقوقی شخص حقوقی دانشگاه آزاد اسلامی ۹۹
- ۲-۱ استقلال اداری دانشگاه آزاد اسلامی ۹۹
- ۲-۲ استقلال مالی دانشگاه آزاد اسلامی ۱۰۱
- ۲-۳ استقلال حقوقی دانشگاه آزاد اسلامی ۱۰۱
- گفتار دوم: حدود صلاحیت مؤسسات عمومی غیردولتی و دانشگاه آزاد اسلامی ۱۰۳
- بند اول: مفهوم صلاحیت در مؤسسات عمومی غیردولتی و دانشگاه آزاد اسلامی ۱۰۳
- بند دوم: مصادیق صلاحیت مؤسسات عمومی غیردولتی ۱۰۶
- بند سوم: مصادیق صلاحیت دانشگاه آزاد اسلامی ۱۱۱
- گفتار سوم: ایجاد و انحلال مؤسسات عمومی غیردولتی و دانشگاه آزاد اسلامی ۱۱۲
- بند اول: ایجاد مؤسسات عمومی غیردولتی ۱۱۳
- بند دوم: ایجاد دانشگاه آزاد اسلامی ۱۲۱
- بند سوم: انحلال مؤسسات عمومی غیردولتی ۱۲۳
- بند چهارم: انحلال دانشگاه آزاد اسلامی ۱۲۴

فصل دوم: مفهوم و ویژگی های وقف در وقف اموال مؤسسات عمومی غیردولتی و دانشگاه آزاد اسلامی

- مبحث نخست: مفهوم وقف ۱۳۲
- گفتار اول: تحلیل اصطلاحی وقف ۱۳۳
- بند اول: اصطلاح وقف از دید فقها ۱۳۳
- بند دوم: اصطلاح وقف از دید حقوقدانان ۱۳۷
- گفتار دوم: انواع وقف و نوع وقف اموال دانشگاه آزاد اسلامی ۱۴۰
- بند اول: وقف خاص و وقف عام ۱۴۰
- بند دوم: وقف انتفاع و منفعت ۱۴۳
- مبحث دوم: ویژگی های وقف در وقف اموال مؤسسات عمومی غیردولتی و
دانشگاه آزاد اسلامی ۱۴۷
- گفتار اول: قصد قربت ۱۴۷
- بند اول: اشتراط یا عدم اشتراط قصد قربت در وقف ۱۴۸
- بند دوم: قصد قربت در وقف اموال مؤسسات عمومی غیردولتی و دانشگاه
آزاد اسلامی ۱۵۲
- گفتار دوم: دوام ۱۶۲
- گفتار سوم: تنجیز ۱۶۹

فصل سوم: شرایط و آثار وقف در وقف اموال مؤسسات عمومی غیردولتی و دانشگاه آزاد اسلامی

- مبحث اول: شرایط وقف و بررسی آن در وقف اموال مؤسسات عمومی غیردولتی
و دانشگاه آزاد اسلامی ۱۷۱
- گفتار اول: شرایط انعقاد وقف ۱۷۶
- بند اول: ایجاب و قبول ۱۷۷

۱. عقد یا ایقاع بودن وقف از منظر فقها..... ۱۷۷
۲. عقد یا ایقاع بودن وقف از منظر قانون..... ۱۸۲
۳. ایجاب و قبول در وقف اموال مؤسسات عمومی غیردولتی و دانشگاه آزاد اسلامی..... ۱۸۳
- بند دوم: قبض..... ۱۸۴
۱. قبض، شرط لزوم یا صحت..... ۱۸۶
۲. شخص صالح برای قبض..... ۱۸۹
۳. قبض از منظر قانون..... ۱۹۴
۴. قبض در وقف اموال مؤسسات عمومی غیردولتی و دانشگاه آزاد اسلامی..... ۱۹۵
- بند سوم: لفظ..... ۱۹۶
۱. لزوم اجرای صیغه..... ۱۹۷
۲. وقف معاطاتی..... ۱۹۹
۳. لفظ در قانون مدنی و در وقف اموال مؤسسات عمومی غیردولتی و دانشگاه آزاد اسلامی..... ۲۰۱
- گفتار دوم: شرایط موضوع وقف (موقوفه)..... ۲۰۲
- بند اول: عین قابل انتفاع..... ۲۰۳
- بند دوم: قابلیت تملک..... ۲۰۷
- بند سوم: قابلیت اقباض..... ۲۰۹
- گفتار سوم: شرایط طرفین عقد..... ۲۱۱
- بند اول: شرایط واقف..... ۲۱۱
۱. اهلیت..... ۲۱۱
- ۱-۱ اهلیت واقف در فقه و قانون..... ۲۱۲
- ۱-۲ اهلیت واقف در وقف اموال مؤسسات عمومی غیردولتی و دانشگاه آزاد اسلامی..... ۲۱۴

۲. مالک بودن..... ۲۱۶
- ۲-۱ مالک بودن واقف در فقه و قانون..... ۲۱۶
- ۲-۲ مالک بودن در وقف اموال مؤسسات عمومی غیردولتی و دانشگاه آزاد اسلامی..... ۲۲۰
- ۲-۳ شخص واجد صلاحیت برای انجام وقف اموال دانشگاه آزاد اسلامی..... ۲۲۲
۳. اخراج از نفس..... ۲۲۶
- ۳-۱ انواع وقف بر نفس..... ۲۲۸
- ۳-۲ وقف بر نفس در قانون مدنی..... ۲۳۱
- ۳-۳ اخراج از نفس در وقف اموال مؤسسات عمومی غیردولتی و دانشگاه آزاد اسلامی..... ۲۳۲
- بند دوم: شرایط موقوف علیه..... ۲۳۴
۱. موجود بودن..... ۲۳۴
۲. معین بودن..... ۲۳۸
۳. صلاحیت تملک..... ۲۴۱
- مبحث دوم: آثار وقف و و بررسی آن در وقف اموال مؤسسات عمومی غیردولتی و دانشگاه آزاد اسلامی..... ۲۴۵
- گفتار اول: آثار وقف بر موقوفه..... ۲۴۷
- بند اول: عدم قابلیت انتقال و تغییر..... ۲۴۷
- بند دوم: معافیت از برخی تکالیف مالی..... ۲۵۱
- بند سوم: آثار وقف بر موقوفه در وقف اموال مؤسسات عمومی غیردولتی و دانشگاه آزاد اسلامی..... ۲۵۳
- گفتار دوم: آثار وقف بر واقف..... ۲۵۴
- بند اول: عدم بازگشت مال وقفی به واقف..... ۲۵۵
- بند دوم: عدم امکان رجوع از وقف و دخالت در آن..... ۲۵۷

- بند سوم: عدم امکان اخراج موقوف علیهم ۲۵۸
- بند چهارم: بطلان شرط به نفع خود ۲۶۰
- بند پنجم: تعیین متولی و ناظر ۲۶۲
- بند ششم: آثار وقف بر واقف در وقف اموال مؤسسات عمومی غیردولتی و دانشگاه آزاد اسلامی ۲۶۳
- نتیجه گیری** ۲۶۵
- ضمائم:** ۲۷۲
- ضمیمه شماره (۱): اساسنامه دانشگاه آزاد اسلامی مصوب ۱۳۶۶/۸/۱۲ شورای عالی انقلاب فرهنگی ۲۷۲
- ضمیمه شماره (۲): اساسنامه اصلاحی دانشگاه آزاد اسلامی مصوب ۱۳۸۹/۱/۲۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی ۲۷۹
- ضمیمه شماره (۳): تصویر امضای هیأت مؤسس دانشگاه آزاد اسلامی در ثبت وقف این دانشگاه در دفترخانه رسمی اسناد رسمی به طور یک طرفه ۲۹۱
- ضمیمه شماره (۴): رأی مقام معظم رهبری در خصوص وقف اموال دانشگاه آزاد اسلامی در مورخه ۱۳۸۹/۷/۱۹ ۲۹۲
- ضمیمه شماره (۵): وقف نامه دانشگاه آزاد اسلامی ۲۹۳
- ضمیمه شماره (۶): بخش هایی از بیانیه هیأت مؤسس دانشگاه آزاد اسلامی، درباره وقف اموال و دارایی های این دانشگاه ۳۰۰
- فهرست منابع** ۳۰۴
- الف. کتب فارسی ۳۰۴
- ب. کتب عربی ۳۰۸
- ج. مقالات ۳۱۲
- د. پایان نامه ها و جزوات ۳۱۶
- ه. قوانین، آئین نامه ها، آراء، اساسنامه ها ۳۱۷

و. اخبار..... ۳۲۰

ز. مصاحبه..... ۳۲۲

www.ketab.ir

مقدمه

وقف از اموری است که به عنوان یک عمل خیرخواهانه در جامعه اسلامی و با عناوین و طرق دیگر، در سایر جوامع پذیرفته شده است. در تعریف وقف، اتفاق نظر وجود ندارد اما از دید بیشتر فقها، وقف در اصطلاح، به معنای نگهداشتن اصل مال و صرف منافع مال خارج شده از محدوده مالکیت فرد، در راه خاص می‌باشد و بیشتر از تعریف «تجسس اصل و تسبیل منافع» استفاده شده است.

فقها، برای ایجاد وقف شرایطی را بیان می‌کنند که هر وقفی برای ایجاد لازم است آن شرایط را داشته باشد. همچنین برای انعقاد وقف، واقف، موقوفه و موقوف‌علیه نیز شرایط خاصی را بیان نموده‌اند که برای صحت وقف لازم است همه شرایط موجود باشد.

از سوی دیگر در دنیای امروز در کنار اشخاص حقیقی، اشخاص حقوقی در عرصه حقوق عمومی و حقوق خصوصی ایجاد شده‌اند و در کنار افراد و دولت‌ها به انجام فعالیت‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و ... اقدام می‌نمایند. به همین دلیل این سؤال پیش می‌آید که آیا این اشخاص نیز مانند اشخاص حقیقی دارای اهلیت بوده و می‌توانند اقداماتی مانند وقف که در توسعه جهان امروز، نقش بسزایی دارد را انجام دهند؟

اهمیت این مسأله زمانی بیشتر می‌گردد که در سال‌های اخیر، این عمل در واقعیت نیز، مصداق یافته و برخی اشخاص حقوقی مانند دانشگاه آزاد اسلامی، مؤسسه قلم چی و ... اقدام به وقف اموال

خود نموده‌اند. با توجه به این اقدام، لازم است با بررسی نوع شخصیت این مؤسسات، وقف آن‌ها مانند وقف شخص حقیقی مورد مطالعه قرار گیرد.

برای بررسی این مسأله در تحقیق پیش رو، دو شخص حقوقی شامل مؤسسات عمومی غیردولتی و مصداق دانشگاه آزاد اسلامی را با توجه به وقف نمودن اموال خود، در نظر می‌گیریم و بر آنیم تا صحت یا عدم صحت وقف اموال این مؤسسات را مورد بررسی قرار دهیم. وقف این مؤسسات بدین سبب دارای اهمیت است که می‌تواند آثار مهمی بر جای بگذارد.

الف. بیان مسأله

مؤسسات عمومی غیر دولتی در میان سایر ادارات کشور، از ویژگی خاصی برخوردارند و به عنوان مصداقی از سیستم عدم تمرکز فنی، استثنایی بر اصل تمرکز می‌باشند. این مؤسسات، دارای استقلال نسبی مالی می‌باشند و از این رو، نظام حاکم بر اموال و دارایی‌های آن‌ها نیز وابسته به پیش‌بینی یا عدم پیش‌بینی در بودجه کل کشور است اما در اداره خود، دارای استقلال حقوقی و اداری نسبی می‌باشند. با توجه به این مطالب باید گفت، بررسی ویژگی این مؤسسات در میان اشخاص حقوقی عمومی از اهمیت زیادی برخوردار است.

دانشگاه آزاد اسلامی از مؤسسات آموزش عالی غیر دولتی

غیرانتفاعی به شمار می‌رود که از سال ۱۳۶۱ در نظام آموزشی ایران ایجاد شد. اما مسأله بر سر آن است که جایگاه حقوقی و رژیم حقوقی این دانشگاه، در میان مؤسسات موجود در کشور ما کجاست. پس از پاسخ به این پرسش می‌توان حکم امکان یا عدم امکان وقف این دانشگاه را به دست آورد.

ب. سؤالات تحقیق

سوال اصلی: آیا امکان وقف اموال مؤسسات عمومی غیردولتی و اموال دانشگاه آزاد اسلامی وجود دارد؟

سوال فرعی ۱: آیا دانشگاه آزاد اسلامی، از مصادیق مؤسسات عمومی غیر دولتی است؟

سوال فرعی ۲: با توجه به شرایط وقف، علل صحت یا بطلان وقف اموال مؤسسات عمومی غیردولتی چیست؟

ج. فرضیه های تحقیق

- به نظر می‌رسد وقف اموال مؤسسات عمومی غیر دولتی و اموال دانشگاه آزاد اسلامی، ممکن نباشد.

- نام دانشگاه آزاد اسلامی در میان قانون فهرست اسامی مؤسسات عمومی غیردولتی نیامده؛ اما به نظر می‌رسد با توجه به ویژگی‌های آن، از مصادیق مؤسسات عمومی غیردولتی است.

- با توجه به شرایط لازم برای وقف اموال، مانند شرایط واقف،

ویژگی اموالی که امکان وقف دارد و قبض و اقباض آن، و با توجه به عمومی بودن اموال مؤسسات عمومی غیردولتی که واقف، مالک نیست، به نظر می‌رسد وقف اموال این مؤسسات، باطل است.

د. سوابق مربوط

در زمینه وقف، از نظر فقهی و حقوق خصوصی، کتب، مقالات و رساله‌های متعددی نوشته شده است اما تاکنون، در محدوده حقوق عمومی مورد بررسی واقع نشده است که آیا شخص حقوقی مانند شخص حقوقی حقوق عمومی نیز می‌تواند اموال خود را وقف کند؟ در خصوص مؤسسات عمومی غیردولتی، پایان‌نامه‌ای در دانشگاه تهران، با نام نظام حقوقی حاکم بر مؤسسات عمومی غیردولتی توسط آقای سید مجتبی حسینی‌پور اردکانی در مقطع کارشناسی ارشد و به راهنمایی دکتر ولی رستمی تدوین شده است و در سال ۱۳۸۹ نیز، توسط انتشارات جنگل چاپ شده است. مقاله نظارت مالی بر مؤسسات عمومی غیردولتی، توسط همین نویسندگان در فصلنامه حقوق دانشگاه تهران به چاپ رسیده است. درباره وقف اموال دانشگاه آزاد اسلامی نیز با وجود حکم کمیته فقهی حقوقی تشکیل شده توسط رهبری، تاکنون بررسی حقوقی انجام نشده است و محدود به نظرات و مصاحبه‌ها بوده است.

۵. روش تحقیق

روش تحقیق در نوشتار پیش‌رو، کتابخانه‌ای بوده و در بیان مطالب با استفاده از کتب، مقالات، پایان نامه‌ها، قوانین موجود و... از شیوه‌ی توصیفی و تحلیلی استفاده شده است.

۶. تعریف مفاهیم و واژگان اختصاصی

- وقف: تحبیس عین مال و تسبیل منافع آن (تعریف مورد نظر اکثر فقها و ماده ۵۵ قانون مدنی)

- مؤسسات عمومی غیردولتی: واحد سازمانی که با اجازه قانون تشکیل می‌شود و عهده‌دار انجام وظایف و خدمات عمومی می‌باشند و بیش از ۵۰ درصد بودجه سالانه این مؤسسات، از طریق منابع غیر دولتی تأمین می‌گردد.

- دانشگاه آزاد اسلامی: دانشگاه آزاد اسلامی، دانشگاهی است غیرانتفاعی که هدف ارائه خدمت عمومی را دارد و درآمدهای آن صرف انجام امور آموزشی و پژوهشی و پیشرفت و توسعه فعالیت‌های آن می‌گردد.

۷. مشکلات و تنگناهای تحقیق

با توجه به اینکه مسأله وقف اموال دانشگاه آزاد اسلامی، امری به روز است، عدم دسترسی به منابع در این زمینه، ارائه نظرات حقوقی را با مشکل مواجه می‌سازد. با وجود این که بررسی مورد نظر یک

بررسی صرفاً علمی حقوقی بوده ولی برای به دست آوردن وقفنامه دانشگاه آزاد اسلامی و رأی کمیته فقهی حقوقی تشکیل شده به دستور رهبری، با وجود مراجعات، مکاتبات و تماس های مکرر با شورای عالی انقلاب فرهنگی، روابط عمومی قوه قضائیه، اعضای کمیته حقوقی، دانشگاه آزاد اسلامی و اعضای هیأت امناء، دفترخانه شماره ۹۰۱ که وقفنامه در آن ثبت شده بود و ... توفیقی حاصل نشد اما در نهایت با همکاری دوستان، وقفنامه به دست آمد و توانستیم در تحلیل وقف دانشگاه، از آن، استفاده نمائیم.

ح. سازماندهی تحقیق

نوشتار پیش رو در سه فصل تنظیم شده است. در فصل اول، مفهوم و ماهیت مؤسسات عمومی غیردولتی و دانشگاه آزاد اسلامی بررسی می شود و پس از آن در مبحث دوم، با بیان ویژگی های این مؤسسات مانند شخصیت حقوقی مستقل این مؤسسات و معیارهای آن، هدف آن است که به این سؤال پاسخ داده شود که این مؤسسات در محدوده اشخاص حقوقی حقوق عمومی هستند یا شخص خصوصی به شمار می روند و آیا دانشگاه آزاد اسلامی یک مؤسسه عمومی غیردولتی است؟ به همین دلیل معیارهای شخص حقوقی حقوق عمومی و خصوصی در این مؤسسات بررسی می شود و پس از آن وضع حقوقی شخص حقوقی مانند استقلال مالی، اداری و حقوقی در این مؤسسات مطالعه می گردد. در گفتارهای بعدی این

مبحث نیز حدود صلاحیت، ایجاد و انحلال این مؤسسات بیان می-شود تا به سؤال مورد نظر پاسخ دهیم.

در فصل دوم تحقیق، در مبحث اول تعریف و انواع وقف بررسی شده و در مبحث دوم، ویژگی های وقف بیان شده و بررسی می-شود که در وقف مؤسسات مذکور، شرایط ذیل وجود دارد یا خیر.

در فصل سوم نیز در مبحث اول شرایط وقف شامل شرایط انعقاد، واقف، موقوف علیه و موقوفه بررسی شده و صحت یا عدم صحت وقف مؤسسات مذکور از نظر وجود شرایط مورد مطالعه قرار می-گیرد و در مبحث دوم، آثار وقف بیان شده و اثر وقف مؤسسات عمومی غیردولتی و دانشگاه آزاد اسلامی بررسی می-شود. در نهایت نیز نتیجه گیری انجام می-پذیرد.